

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za Orijentalnu filologiju

ELEMENTI TESAVVUFA U ROMANU *HACI BEKTAŞ* EMINE İŞINSU

(Završni magistarski rad)

Kandidat: Amina Dervišević

Mentor: prof. dr. Alena Čatović

Sarajevo, 2019.

Sadržaj	
1. Uvod	4
2. O autorici romana	6
3. Kratak sadržaj romana.....	8
4. Analiza romana <i>Hadži Bektaš Veli</i>	9
5. Elementi tesavvufa u romanu <i>Hadži Bektaš Veli</i>	12
5.1. Šejh i murid	13
5.2. Ahlak.....	15
5.3. Lijepe osobine	16
5.4. Put ka Bogu	18
5.4.1. Dijelovi tarikata	18
5.4.2. Stepeni tarikata	21
5.4.3. Zikr	22
5.5. Maarifet.....	24
5.6. Ašk	27
5.7. Osnove vjerovanja.....	29
5.7.1. Iman.....	29
5.7.2. Bismilla	30
6. Zaključak.....	33
7. Literatura.....	35

Elementi tesavvufa u romanu *Hacı Bektaş* Emine Işinsu

Amina Dervišević

Sažetak

Autorica romana Emine Işinsu je svojim romanom koji nosi naziv *Hadži Bektaş Veli* publici približila Bektašijski tarikat. Işinsu je u romanu obradila teme koje za cilj imaju da čitatelja upute u univerzalne vrijednosti i učine ga plemenitim bićem kroz osnovne postulate bektašijskog derviškog reda. Teme u romanu su obrađene kroz prizmu islama, odnosno bektašizma. Glavni lik u romanu *Hadži Bektaş Veli*, promovira gnostičko učenje koje postulira ideju da je istinska sreća u zadovoljstvu Božijem. Sama autorica kaže da je svoje književno djelo pisala kako bi poučila ljude, približila im vjeru, i ukazala na pravi put. Roman predstavlja životni put Hadži Bektaş Velija koji je smatrao da je istinska sreća u čuvanju sebe od onoga što je On zabranio, a rađenju onoga što je On naredio i dozvolio. A onda je išao i korak dalje pa koračao ka Njegovoj ljubavi. Putovao, prolazio mnoge stanice, doživljavao mnoge prepreke, ali konačni cilj je vrijedan svih prepreka.

Ključne riječi: Emine Işinsu, tesavvuf, *Hacı Bektaş Veli*

1. Uvod

Kada govorimo o islamskoj književnosti nije moguće govoriti o njenom razvoju i nakon dvanaestog stoljeća bez sagledavanja presudne uloge tesavvufa i sufija. Nakon Ibn Arebija i Rumija islamska književnost, kako svjetovna tako i vjerska, prožeta je mnogobrojnim sufijskim motivima, metaforama, aluzijama, lirskim slikama, sufijskim terminima. Stoga, u kasnijim periodima, posebno za vrijeme vladavine Osmanlija, islamsku književnost karakteriše apsolutna dominacija sufijskih motiva, slika, termina i figura. Zahvaljujući duhovnosti i mističnim iskustvima mnogobrojnih istaknutih sufija- učenjaka i umjetnika islamska kultura i civilizacija je postala specifičan, jedinstven i globalan fenomen cjelokupne ljudske civilizacije.

Imajući u vidu takav kontekst razvoja turkijskih književnosti može se reći da je nakon trinaestog stoljeća sufijska književnost postala dominantna i za njeno razumijevanje je potrebno dobro poznavati sufijska učenja, terminologiju i jezik. Osmanska i mogulska dinastija, i u nešto manjoj mjeri safavidska, su bile snažno uvjetovane i obojene tesavvufom a veliki broj sultana, namjesnika i drugih velikodostojnika su se svrstavali u sljedbenike, simpatizere ili pak podržavatelje tesavvufa.¹

Zahvaljujući takvoj pozadini razvoja turkijskih književnosti, danas imamo autore koji upravo pišu o velikim sufijama, ličnostima koje su bile istaknute u tom periodu. Jedan od takvih je i Hadži Bektaš Veli. Uredio je svoj život prema sufijskoj doktrini koristeći se izvorima islamskog zakona, a i druge je savjetovao da uređuju svoje živote na isti način. Hadži Bektaš Veli je bio inspiracija za autoricu Emine Işinsuda napiše roman o njemu. Autorica je istražila beктаšijski tarikat te kroz ovaj roman opisala značajne elemente tesavvufa. Ono što je bitno naglasiti jeste da će u ovom radu biti obrađeni elementi tesavvufa o kojima se govori i diskutira u romanu.

Specifičnost romana *Hadži Bektaš Velise* ogleda u tome da je kroz njega autorica pokušala predstaviti beктаšijski tarikat, kako bi bio vodilja u životima ljudi. Prema idejama koje su zastupljene u romanu suština tesavvufa je prije svega čišćenje duše, čistoća srca, usavršavanje morala i stizanje do stepena dobročinstva. A cilj tesavvufa

¹<https://bastinaobjave.com/uticaj-tesavvufa-na-razvoj-islamske-književnosti/>, zadnja posjeta 19.9.2019.

jeste iskorijeniti loše osobine kod čovjeka i sve ono što ga veže za dunjaluk, a naučiti ga kako da korača prema Božijem zadovoljstvu. Emine Işinsuje koncipirala svoj roman opisujući način života jedne važne ličnosti u turskoj kulturi kao što je Hadži Bektaš Veli. Njegov način života, životna filozofija, pogledi na svijet zapravo se ogledaju u tome da učine čovjeka plemenitim bićem koji sve oko sebe posmatra očima srca, sluša srce, osluškuje šta mu ono govori, i postupa prema tome. Stoga je neupitna didaktička dimenzija romana kojim autorica želi potaći na razmišljanje i duhovnu nadogradnju svoju čitateljsku publiku.

2. O autorici romana

Emine İşinsu je rođena 1938.godine u Karsu. Odrasla je u književno-intelektualnom okruženju. Uz roditelje koji su bili književnici, imala je priliku da se već u ranom djetinjstvu susreće sa književno-umjetničkim tekstovima. Dio života je provela seleći se sa roditeljima u brojne gradove Turske. Raznolikost škola koje je pohađala pružila joj je nova iskustva i potakla je da svoje prvo djelo, zbirku poezije pod nazivom *Dvije tačke* napiše već sa 17 godina. İşinsu je svoju karijeru književnice započela poezijom, a nastavila kroz dramski književni rod. Potom je svoju karijeru posvetila pisanju pripovjetki da bi je krunisala romanom. Nakon što je 1963. godine dobila nagradu za svoj roman pod nazivom *Mali svijet*, İşinsu se intenzivno posvetila pisanju romana. Njen uspjeh je bio očigledan već nakon napisanih prvih romana koji su se našli na policama najčitanijih. Osim romana İşinsu je pisala i članke i eseje za mnoge novine. U novinama *Sabah* i *Yeni İstnabul* možemo pronaći tekstove čija je autorica upravo Emine İşinsu.

Tekstovi iz njenog pera bave se nutrinom čovjeka, opisuju ljudske karaktere, te tako ne ostavljaju ravnodušnim nijednog čitatelja. İşinsu u svojim romanima prodire u psihu čovjeka, način njegovog razmišljanja, njegova unutarnja previranja. U većini njenih romana junaci doživljavaju emocionalna previranja i unutarnje sukobe koji pokreću njihove postupke. Njen roman *Küçük Dünya (Mali svijet)* upravo je jedan od romana koji oslikava ovakav stil pisanja.

U posljednima djelima autorica se okrenula ka istraživanju tesavvufa. Zapravo, Emine İşinsu je oduvijek pokazivala iskreno ineteresovanje za tesavvuf. Ona je iskreno živjela tesavvuf. Razlog zašto je tek u poznim godinama počela sa pisanjem tesavvufskih tekstova i romana leži u tome što se nije smatrala dovoljno zreloom da bi se upustila u pisanje o tako važnim temama. İşinsu smatra da je potrebno razumjeti karaktere likova koji se opisuju u romanu, shvatiti njihov način razmišljanja, ideologije, filozofije života, pa se tek onda upustiti u pisanje o istim.²

²<https://millidusunce.com/emine-isinsu-mecmua-dergisi-ozel-sayisinda-iskender-oksuzle-roportaj/>, zadnja posjeta 19.09.2019.

Njeni romani kao što su: *Yunus Emre*, *Niyazi Mirsi*, *Hadži Bayram Veli*, su romani u kojima ona propituje i istražuje tesavvuf, kao i njegovu ulogu u životu čovjeka. Među njima se nalazi i roman *Hadži Bektaš Veli*, u kojem je autorica kroz rasprave o islamskim temama opisala život derviškog šejha i pobožnjaka iz 13. stoljeća.

3. Kratak sadržaj romana

Roman *Hadži Bektaš Veli*, autorice Emine İşinsu je roman koji započinje dolaskom Hadži Bektaša Velija u selo Sulucakarahoyuk u Anadoliji u kojem se i nastanio, osnovao porodicu, napravio tekiju te širio ideju tarikata koji je zastupao. Hadži Bektaš Veli je kroz svoje djelovanje objašnjavao kako treba da bude uređen život čovjeka prema pravilima tesavvufa.

Hadži Bektaš Veli je nakon stjecanja znanja (idžazetname) od Lukamana Perende i od šejh Ahmed Jesevija, krenuo u obilazak značajnih historijskih mjesta. Obišao je Nedžef i Kerbelu i mnoga turbeta od Hidžaza do Šama (Damaska). Nakon navršenih 40 godina nastanio se u Suladžakarahojuk, blizu Kiršehira (Anadolija). Smjestio se u kući Idriza i Fatime Kutlu Melek zvane Kadincik (skromna), koja je bila poznata po svom dobročinstvu (hizmetu). Nakon izvjesnog vremena, u selu Suludžakarahojuk oženio se sa kćerkom Idriza. Dobili su sina. Vremenom je razvio beктаšijski tarikat zahvaljujući zauzimanju Idriza i Kadincik. Kako je njegovo učenje privlačilo velike mase izgradio je brojne tekije. Tekije su bila mjesta okupljanja i u njima sudjelovali muridi koji su bili na raspolaganju svima. Također, tekije su bile mjesta održavanja predavanja. Na predavanjima bi narod postavljao pitanja o islamu, vjerskim pravilima i zakonima. Hadži Bektaš Veli bi neumorno odgovarao na njihova pitanja. U te aktivnosti je bila uključena i njegova supruga. Tako su njih dvoje skupa koračali na putu Božijeg zadovoljstva i bili spremni uputiti svakoga na taj put. Hadži Bektaš Veli nije posustajao u svom djelovanju sve do smrti.

4. Analiza romana *Hadži Bektaš Veli*

Roman *Hadži Bektaš Veli* autorice Emine İřinsu je historijski roman posvećen liku i djelu sufijskog šejha po kome je i dobio naziv.

Hadži Bektaš Veli kao jedna od ličnosti, koja ima veliki značaj za tursku kulturu, inspirirao je autoricu Emine İřinsu da napiše roman o njemu.

Iako je napisan jednostavnim jezikom roman sadži mnoge arhaične izraze, i stare turske riječi, što je u skladu s sadržajem radnje romana koja je smještena u 13. stoljeće, period vladavine Alauddina Kejkubada.

U fokusu romana je životni put i djelo Hadži Bektaša Velija. Također, roman govori i o historiji i društvenim dešavanjima i previranjima tog perioda kao i njihovom utjecaju na duhovno stanje čovjeka.

U romanu se detaljno govori o porijeklu Hadži Bektaša Velija koji je bio sin Sejjida Muhammeda, a unuk Ibrahima Mukerrema el Mudžaba, brata Imama Ali Rize (a.s.). Otac mu je bio u službi sultana Horosana. Bektašijski tarikatski koji će osnovati Hadži Bektaš Veli postat će najrasprostranjeniji tarikatski, ne samo u Anadoliji, nego i u drugim sredinama koje su bile dijelom Osmanskog carstva.

Roman o Hadži Bektašu Veliju pruža mnoštvo informacija o načinu života Bektašija, a započinje događajem kada je Hadži Bektaš Veli došao u džamiju na ikindiju. Odmah na početku romana za Hadži Bektaša se navodi i da je obavio hadž, što nas upućuje da će roman biti prožet islamskom i religijskom tematikom. Roman se sastoji od 15 poglavlja gdje šejh razgovara sa muridima (sljedbenicima) o određenim temama koje su vezane za vjerski život. Poglavlja su raspoređena po određenim periodima života Hadži Bektaša Velija. Roman prati njegov život od dolaska u selo Sulucakarahoyuk, kada je imao pedeset godina, pa do njegove smrti u devedeset drugoj godini.

Kao što je već rečeno prvo poglavlje započinje pričom o Hadži Bektaševom dolasku u džamiju. U narednom poglavlju se govori o upoznavanju Hadži Bektaš Velija sa Idrisom i njegovom kćerkom. Idris je bio jedan od stanovnika sela u koje je došao Hadži Bektaš Veli iživio sa svojom kćerkom u skromnoj kućici. Nakon što je vidio

Hadži Bektaša u džamiji, pozvao ga je u svoju kuću. Tu se već na prvi pogled rađa ljubav između Idrisove kćerke i Hadži Bektaša, te se oni odlučuju na brak. Hadži Bektaš joj približava svoje stavove i ona odlučuje da postane njegova sljedbenica (murid).

U narednim poglavljima se opisuje njihova gradnja tekije. Kada su stanovnici sela vidjeli kakvu ideju širi Hadži Bektaš Veli odlučili su da mu se pridruže. Tako je nastala velika zajednica koja je nastojala biti u službi Uzvišenom.

Kroz poglavlja romana su obrađene teme vjerskog karaktera. Naime, u tekiji koju su izgradili održavaju se predavanja, diskusije i razgovori (sohbet). Tu muridi, kako muškarci tako i žene postavljaju pitanja Hadži Bektašu Veliju. Pitanja se tiču vjerskog života, vjerskih propisa, uloge murida i šejha, te obaveza lijepog ponašanja jednog čovjeka koji želi da putuje ka Bogu.

Ono što je ljude posebno interesovalo jesu i pitanja vezana za tesavvuf, kao što *suašk* (ljubav koja je posebna jer je to ljubav prema Allahu dž.š), *zuhd* (asketski način života) i još mnogo toga. Hadži Bektaš Veli je strpljivo svakome ponaosob davao odgovore na njegova pitanja.

U zadnjim poglavljima se govori o Hadži Bektaševom sinu koji u nekim situacijama nije imao razumijevanja za ideju svoga oca. Hadži Bektaš Veli je bio u poznim godinama kada je dobio sina. U romanu se opisuje kako su Hadži Bektaš Veli i njegova supruga Kadıncık i pored svih ostalih obaveza nastojali uputiti sina na pravi put. Iako je u nekim situacijama pokazivao otpor prema onome za šta se njegov otac zalagao, Hadži Bektaš nije odustajao od upućivanja sina u prave vrijednosti.

U posljednjim poglavljima romana govori se i o uspjehu koji je postigao Hadži Bektaš Veli, te daje već bio u mogućnosti širiti bektašijski tarikat tako što je slao izaslanike u različita mjesta. Posljednje poglavlje romana zaokružuje postignuća Hadži Bektaša Velija na ovom svijetu, te završava njegovom smrću, odnosno njegovim odlaskom na bolji svijet za koji se pripremao od svog rođenja.

Teme koje su obrađene u romanu su poučnog karaktera, te su koncipirane kroz diskusije (razgovore) gdje su muridi postavljali pitanja, iskazivali nedoumice, tražili

savjete, a šejh odgovarao. U romanu se akcenat stavlja na veličinu promišljanja, propitivanja, pravednog postupanja, kao i na djelovanje shodno osjećanjima. Iako smo na početku rekli da je roman *Hadži Bektaš Veli* historijski jer opisuje period u kojem je on živio, možemo kazati i da je društveni jer se govori o društvu kao zajednici koje je slijedilo svoga vođu (šejha). *Hadži Bektaš Veli* je i religijski roman jer propituje bektašijski tarikati, kao što je i biografski jer govori o životu lika Hadži Bektaš Velija. Autorica je ovim romanom željela čitalačkoj publici približiti tesavvuf kroz lik i djelo Hadži Bektaš Velija.³

Roman je u Turskoj naišao na veliku podršku, posebno kod onih koji pokazuju interesovanje za tesavvuf. Među komentarima čitatelja najčešće se nailazi na riječi podrške i zahvale za jedno ovakvo djelo. Neki od čitatelja su izjavili kako knjigu jednostavno nisu mogli ispustiti iz ruku, te kako su čitajući roman u potpunosti sebe mogli zamisliti u trenucima koje je Işinsu opisivala. Redovi napisani perom autorice na pravi način dočaravaju čitaocima dešavanja koja su opisana kroz teme romana.

³<https://suskunkslar.blogspot.com/2019/07/emine-isnsu-hac-bektas-veli-roman.html?m=1> , zadnja posjeta 20.09.2019.

5. Elementi tesavvufa u romanu *Hadži Bektaš Veli*

Tesavvuf je neizostavna tema kako klasične turske tako i narodne turske književnosti. Kroz različite periode se različito manifestovao u djelima turskih pjesnika. Stoga, turska književnost obiluje stihovima velikih sufija koji su konstantno pisali o ljubavi prema Bogu. Oni su željeli da poput leptira koji leti oko svijeće, svjesni da ih njen plamen može spržiti, izgore u ljubavi prema Bogu. Mnogim savremenim književnicima veliki sufijski pjesnici i šejhovi bili su inspiracija za pisanje novih djela. Emine Išinsu je jedna od njih koja je u svom romanu *Hadži Bektaš Veli* opisala život i djelo jedne od značajnih ličnosti za tursku kulturu i književnost. Romanom o *Hadži Bektaš Veliju* autorica je nastojala propitati poimanje tesavvufa, ljudskih kao i vjerskih vrijednosti.

Na početku je bitno objasniti šta je to zapravo tesavvuf. Postoji više definicija tesavvufa, a jedna od njih jeste : „*Tesavvuf je nauka pomoću koje se upoznaju načini pročišćavanja ljudskih duša, popravljjanja ponašanja (vladanje, ahlak), učvršćenja čovječijeg karaktera, kako vanjskog tako i unutarnjeg, sve u cilju postizanja vječne sreće.*“⁴

Divanska književnost tematizira pobožnost sufija, njihovo odricanje od ovozemaljskih blagodati, te čežnju za Božijom ljubavlju, kao i put ka spoznaje Božijeg Jedinstva. Put kojim sufije dolaze do željenog cilja se zove *tarikat*. Samo značenje riječi *tarikat* jeste: put, pravac, put koji vodi Bogu skupina (red) koja pripada određenoj vjeri, ali se od drugih skupina iste vjere razlikuje po ceremonijama koje prakticira.⁵

U književnosti se često koristi termin *tarikat* kada se želi izraziti putovanje jednog zaljubljenog ka svom Gospodaru. Također se nekad umjesto riječi *tarikat* koristi i turska riječ *yol*, u istom značenju. Na osnovu historijskih izvora ali i književnih dijela možemo vidjeti da postoji više različitih tarikata, odnosno pravaca. Tarikat koji se spominje u romanu jeste bektašijski tarikat. Kao što mu samo ime i govori, njegov utemeljitelj je upravo Hadži Bektaš Veli. Kroz svoje sohbe (predavanja), odgovarajući

⁴Abdul-Kadir 'Isa, *Istine o tesavvufu*, Odbor Islamske zajednice Tuzla, Tuzla, 1998, str. 53.

⁵Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 240.

na pitanja muridima, uvijek se vodio izvorima islama, prije svega, Ku'anom, i vjerskim propisima.

U ovom radu će biti obrađene tesavvufske teme koje su dominantne u romanu, a ujedno i u sufijskoj praksi i doktrini. Teme kao što su: put ka Bogu, uloga šejha i murida u tesavvufu, te načini lijepog ponašanja samo su neke od dominantnih tema u romanu.

Serdar Odacı u svom članku pod nazivom "Percepcija Bektašijskog tarikata u romanu *Hadži Bektaš Veli*" autorice Emine Işinsu navodi kako se kroz roman konstantno proteže religijska tematika koja ujedno opisuje i ličnost Hadži Bektaš Velija. Kur'an i sunnet su dva izvora islamskog zakona (šerijata) na osnovu kojih Hadži Bektaš Veli uređuje ne samo svoj život, nego i druge savjetuje da postupaju prema njima.⁶

Pored ovih tema, bit će obrađena i tema *tarikata* kao ključnog elementa putovanja ka Bogu, kao i tema ljubavi prema Bogu (*aška*).

Neizostavni dio romana je i samo bektašijsko učenje. Autorica je svoj roman koncipirala upravo kako bi bila u mogućnosti da predstavi, istraži i propita osnovne postulate tesavvufa kroz bektašijsko učenje.

Turski autor Odacı smatra da je Işinsu na veoma jednostavan način predstavila ličnost Hadži Bektaš Velija kao i bektašijski tarikat. Također navodi da su elementi tesavvufa objašnjeni u dovoljnoj mjeri.⁷

5.1. Šejh i murid

Prva tema iz oblasti tesavvufa koja se propituje u romanu je odnos šejha i murida.

Hadži Bektaš Veli na pitanje o šejhu je odgovorio: „*Šejh je vodič muridima na putu ka približavanju Uzvišenom Allahu, njegov pomoćnik. Brine se o svakom*

⁶<http://hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/download/1177/1166>, zadnja posjeta 28.8.2019.

⁷<http://hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/download/1177/1166>, zadnja posjeta 9.9.2019.

muriduponaosob, pokušava da doprinese povećanju njihove duhovnosti, ojačava njihovu unutrašnja osjećanja, počevši od ljubavi i odgoja.“⁸

Upravo je kroz roman Emine İşinsu Hadži Bektaš Veli opisan kao ličnost koja je bila vođa svojim muridima, kako na duhovnom putu ka Bogu tako i u ovozemaljskim poslovima. Kao njihov vodič u svakom smislu, Hadži Bektaš je pomagao i ljudima koji nisu bili toliko privrženi tekiji. Pomagao je siromašnima, obilazio bolesne, a sve to kako bi postigao Božije zadovoljstvo. Ukoliko se osvrnemo na život same autorice možemo vidjeti da je ona još u djetinjstvu imala svoga šejha. Njena majka joj je već u prvim godinama života bila vodilja ka postizanju Božije ljubavi objašnjavajući joj principe tesavvufa.

Serdar Odacı u svom radu Hadži Bektaša Velija je opisao kao osobu punog srca koji nikada nikoga nije vratio sa svojih vrata, ma koliko teška vremena bila.⁹

Radeći tako, on je bio primjer svojim muridima koji su se okupljali u tekiji. Muridi su zapravo bili stanovnici sela Sulucakarahoyuk, koji su uz pomoć svoga šejha željeli postići Božije zadovoljstvo.

Lik Hadži Bektaša Velija je *murida* u romanu opisao sljedećim riječima: „*Murid je osoba koja želi da se približi Gospodaru srcem i umom. Odričući se malih i velikih želja vezanih za ovaj svijet na putu kojim ga vodi njegov šejh, postupajući prema pravilima Islama, čineći zikr koji mu je dat kao zadatak pokušava da hoda na tom putu konstantno padajući i ustajući.*“¹⁰

Hadži Bektaš je rekao da svaki derviš, prije nego stupi u tarikatu, mora biti na šerijatskom putu, a to znači da, osim obavljanja šerijatskih propisa i odredaba, mora od sebe odbaciti kufur (nevjerništvo), činjenje velikih grijeha, pohlepu, požudu za ovim svijetom, strast, srdžbu, zavist, i tek onda stupiti u tarikatu. İşinsu je život posvetila

⁸ „*Bir veli, Yuce Allah'a yakınlaşma yolunda müridin rehberidir, onun yardımcısıdır. Müritleriyle tek tek ilgilenirken, onları manevi alanda yükseltmeye çalışır; onların gönülleriyle ilgilidir, iç dünyalarını kuvvetlendirir başta aşk ve edep.*“ *Hacı Bektaş Veli*, Elips kitap, Ankara, 2011, str. 41. (U nastavku: *Hacı Bektaş Veli*)

⁹ <https://docplayer.biz.tr/51574720-Emine-isinsu-nun-haci-bektas-veli-romaninda-bektasilik-algisi.html>, zadnja posjeta 11.9.2019.

¹⁰ „*Mürüt işte O'na yakınlaşmayı gönlü ve kafasıyla çok fazla isteyendir. Velisi vasıtasıyla kendisine açılan yolda, dünyaya ait aşırı, hatta aşırı olmayan isteklerinden vazgeçerek, İslamın güzel ahlakına uyum sağlayarak ve görev olarak verilen tespihlerini çekerek, duşe kalka yürümeye çalışandır.*“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 38.

istraživanju i propitivanju tesavvufa. Tražila je Boga, željela Njegovu ljubav. I ona je bila murid na putu ka postizanju Njegovog zadovoljstva. U jednom od intervjuua je izjavila i to kako nije mogla u svakom periodu da piše tesavvufska djela. Razlog tome je njeno duhovno sazrijevanje kao osobe koja ima dovoljno znanja da bi se upustila u pisanje o tesavvufu. Sazrijevala je i trudila se da svojim umijećem autorice iznese svoja mišljenja, doživljaje i emocije.

U divanskoj književnosti u kojoj se često susreće tema tesavvufa također, vidimo ove elemente, odnosno iste ideje i poruke. Lirski subjekt u divanskoj poeziji sebe doživljava kao ništavnog, smatra se bijednim u odnosu na Boga i Njegovu veličinu. Upravo je to odbacivanje svoga ja, tj. svoga ega suštinska ideja tesavvufa.

Kada govori o sebi Hadži Bektaš Veli uvijek koristi za sebe zamjenicu „mi“, a ne „ja“, jer ni u jednom trenutku nije želio dopustiti svome egu da dođe do izražaja. U pragmatici se također analizira upotreba ličnih zamjenica „biz“ i „ben.“ U većini naučnih radova radi govornikove potrebe umanjivanja svoje važnosti u nauci, umjesto korištenja lične zamjenice ben – ja, govornik koristi biz – mi.

5.2. Ahlak

„Ljubav i odgoj su dvije stvari koje treba usmjeravati ka Stvoritelju i svemu onome što je stvorio. Prema tome, ljubav i odgoj su na prvom mjestu.“¹¹, tim riječima Hadži Bektaš Veli svojim muridima objašnjavao ahlak.

Naime, u romanu tema o kojoj Hadži Bektaš Veli često diskutira sa svojim sljedbenicima je ahlak-lijepa narav, moral je čovjekova unutrašnja osobina, jedno svojstvo meleka. Lijepa svojstva su: moralnost, učtivost, stid, poniznost, čvrst karakter, darežljivost, strpljivost, oprost, blagost. Poslije imana i ibadeta vjera je veliku važnost posvetila ljudskoj naravi. Lijepa narav je svojstvo Poslanika, najpriznatija i najveća duhovna vrijednost muslimana.

Jednom prilikom Hadži Bektaš Veli je spomenuo svojim sljedbenicima hadis Poslanika a.s, koji kaže: *„Poslanik je u svemu gledao ljepotu, uvijek je lijepo*

¹¹ „Yuce Yaradan'a ve yarattığı her şeye duyulması lazım gelen aşk ve edep.. Böylece aşk ve edep, yani terbiye, işin başıdır.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 41.

govorio. Jedan dan sa ashabima je hodao putem, vidjeli su leš psa. Ashabi pored njega su počeli negodovati, i dok su bježali, Poslanik je rekao 'Kako ovaj pas ima lijepu zube'. Nakon Poslanikovih riječi a.s. hazreti Alija se postidio i zakopao je leš. Tako je i on polahko počeo da na sve gleda pozitivno¹²

Nakon što je citirao hadis Poslanika, Hadži Bektaš Veli je rekao svojim sljedbenicima kako u svakom trenutku trebaju da nađu nešto pozitivno i da usmjere na to. I ovo, kao i druga objašnjenja Hadži Bektaša Velija je bilo je utemeljeno na osnovnim izvorima islama, Kur'anu i hadisu.

Turski autor Odacı u svojoj analizi romana kao dominantnu crtu glavnog lika navodi kako je on pored farzova (ono što je naređeno), uvijek želio da radi više. Shodno tome, veliku pažnju je pridavao dobročinstvu, lijepom ponašanju (ahlaku), odgoju, pravednosti, marljivosti.¹³ Takav opis glavnog lika u romanu u prvi plan stavlja didaktički ton kojim se ličnost Hadži Bektaša Velija želi predstaviti kao primjer dosljednosti.

Nuray Atalay u svome radu u kojem analizira roman Hadži Bektaš Veli sa aspekta tesavvufa navodi da je ahlak jedan od temelja za putovanje ka Bogu. Atalay kaze da se pred Bogom treba biti skroman, i okićen pozitivnim osobinama, te da jedan murid ne može dostići svoj cilj bez odgoja.¹⁴

5.3. Lijepo osobine

U petom poglavlju romana se govori o lijepim osobinama. Jednom prilikom u toku razgovora, muridi su pitali šejha o lijepim i ružnim osobinama čovjeka. Hadži Bektaš je kao lijepo osobine kojima svaki murid ali i svaki čovjek treba biti okićen naveo zahvalnost i strpljenje.

¹² „Peygamberimiz, hep iyi görür, iyiyi, güzeli söylemiş. Bir gün sahabeden birkaç kişiyle yolda yürüyorlarmış, bir köpek leşi görmüşler, yanındakiler burunlarını tutup öf pöf edip kaçarlarken, Peygamberimiz, 'Ne de güzel dişleri varmış bu hayvanın' demiş, bunun üzerine Hazreti Ali utanıp dönmüş, sevabına leşi sürükleyip bir yere gömmüş. Sonra o da 'yavaş yavaş her şeyin iyi ve güzel tarafını görmeye başlamış.'“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 25.

¹³<https://docplayer.biz.tr/51574720-Emine-isinsu-nun-haci-bektas-veli-romaninda-bektasilik-algisi.html>, zadnja posjeta 11.9

¹⁴<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/13155?locale-attribute=en>, zadnja posjeta 30.9. 2019.

U romanu zahvalnost Hadži Bektaš Veli svojim muridima obrazlaže sljedećim riječima: „Zahvala je zahvalnost Gospodaru. Nažalost, ponekad ljudi ne prave propuste, tj. ne zaboravljaju se zahvaliti prijateljima ali zaboravljaju da se zahvale Gospodaru.“¹⁵

Zahvalnost je u tom kontekstu opisana kao vrlina koja ima snagu da preobrazí čovjeka, otvori mu srce i približi ga Allahu Uzvišenom. Nažalost, većina ljudi nije svjesna Božijih blagoslova kojima su neprestano obasuti, te, stoga, rijetko osjećaju i iskazuju zahvalnost. Oni koji je ponekad i osjete, brzo je zaborave.

Güldemet Gültekin u svom radu iz oblasti tesavvufa u kojem je istraživao tesavvufski element zahvalnosti navodi da je potrebno biti svjestan činjenice da nam je sve što imamo podario Allah dž.š. Gültekin kaže da se trebamo radovati zbog te spoznaje, te u svakom trenutku biti zahvalni za naš sluh, vid, život, zdravlje.¹⁶

Hadži Bektaš Veli u petom poglavlju romana nastavlja svoje predavanje govoreći o strpljenju. Rekao je muridima da je bez strpljenja nemoguće ispravno djelovati, a da uz strpljenje i najteži zadatak postaje jednostavan. Ko nema strpljenja, ne boravi u sadašnjosti, jer je zauzet željama koje bi se trebale ostvariti u budućnosti. Svi imaju trenutke strpljivosti i vrhunska iskustva u kojima su bili potpuno zadovoljni trenutkom u kojem su se nalazili, jer Gospodar ne opterećava robove teretom koji ne mogu podnijeti.

Na kraju Hadži Bektaš Veli završava riječima: „Čovjek može biti mlad kao Ridvan ili star kao ja, nije bitno, treba znati da bude strpljiv. I ne zaboravite da Uzvišeni Gospodar čovjeku na daje teret koji ne može podnijeti.“¹⁷ Stavovi koje zastupa glavni lik u romanu neophodno je promatrati s aspekta primarnih izvora islama jer su prožeti upravo njima. Stoga se može reći da je autorici glavni lik i sam koncept romana poslužio da uputi čitatelja u temeljne islamske i tasavvufske doktrine.

¹⁵„Şükür, Yuce Yaradan'a teşekkür etmektir. Ne yazık ki bazen insanlar, arkadaşlarına teşekkür etmekte kusur etmezler de O'na şükretmeyi unuttururler. Ve o der ki: 'Şükrederseniz muhakkak artırım ama nankörlük ederseniz, bilin; azabım çok çetindir.'“ *Hacı Bektaş Veli*, str. 118.

¹⁶<https://akademi.nefesyayinevi.com/tasavvufta-sukur-kavrami/>, zadnja posjeta 10.9.2019.

¹⁷„Olgun insanın yaşı olmaz, insan Ridvan gibi genç te olabilir, benim gibi yaşlı biri de farketmez, sabredebilmelidir. Bir de unutmayınız ki Yuce Calap Tanrı insana taşıyamayacağı yükü vermez.“ *Hacı Bektaş Veli*, str. 119.

5.4. Put ka Bogu

Neizostavni dio tesavvufa je put ka Bogu. Putu ka Bogu u tesavufskoj literaturi opisan je na različite načine. U književnim djelima na turskom jeziku susrećemo se sa stavom da je to namjera čovjekova, u drugima djelima, pak, da je to meditiranje, dok je u trećima taj put opisan kao Božija ljubav.

Turski autor Cemalnur Sargut tarikat predstavlja kao put ljubavi. On za tarikat kaže da je to nešto što naš um ne može dokučiti.¹⁸

U romanu *Hadži Bektaš Veli*, put ka Bogu je opisan kao put koji podrazumijeva duhovno uzdizanje kroz nizu početku jednostavnih, a potom kompleksnih etapa. Na početku se prevazilaze jednostavne prepreke, a kako murid napreduje tako dolaze i sve veće. Na kraju se postiže ljubav Božija i zadovoljstvo Božije što je zapravo i konačni cilj. Sama autorica je od svog ranog djetinjstva krenula ka Bogu. Počevši sa znanjem koje je dobila od svoje majke uspinjala se ka većim etapama. Neke etape je krunisala pisanjem romana sa tesavufskom tematikom kao što je roman *Hadži Bektaš Veli*. Emine Işinsu stavlja akcenat na konstantno putovanje ka Njemu i usavršavanju sebe kako bi se dostigao konačni cilj, tj. Njegova ljubav. Mnogi radovi Emine Işinsu na temu tarikata su analizirani od strane drugih autora, a i sama autorica je svoje radove na istu temu objavljivala u različitim novinama i časopisima.

U nastavku rada analizirat ćemo dijelove tarikata, stepene, kao i zikr koji je neizostavni dio duhovnosti. Spomenuti fenomeni tesavufske prakse u kontekstu romana mogu se smatrati najbitnijim elementima tesavvufa jer im je posvećena posebna pažnja, odnosno u mnogim diskusijama glavnog lika i njegovih sljedbenika govori se upravo o njima.

5.4.1. Dijelovi tarikata

Jedna od definicija tarikata kaže: *Tarikat je put, pravac, način života koji čovjeka vodi Istini. To je put koji vodi u tesavvuf (misticizam). Put koji vodi*

¹⁸<http://www.cemalnur.org/contents/detail/tarikat-nedir/638>, zadnja posjeta 9.9.2019.

*Bogu, skupina (red) koja pripada određenoj vjeri, ali se od drugih skupina iste vjere razlikuje po ceremonijama koje prakticira.*¹⁹

U četvrtom poglavlju romana je obrađena tema tarikata. Jedan od murida diskusiju na ovu temu je započeo pitanjem:

Murid: „Čuo sam da ste se povremeno povlačili u osamu na 40 dana, jeli veoma malo, pili samo vodu i vrijeme provodili u ibadetu.“

Hadži Bektaš Veli: „Istina je. To što si opisao se zove *halvet*. Kada dodje vrijeme za to jedan murid doživljava užitak halveta. Njegov šejh mu određuje koliko će to biti dana i na koji način.“²⁰

Na osnovu objašnjenja koje daje Hadži Bektaš Veli može se zaključiti da je, *halvet* odvajanje od drugih ljudi za određeni period, napuštanje dunjalučkih poslova na jedan kraći period, kako bi se srce oslobodilo briga o životu kojih ima uvijek, da bi se misli čovjeka oslobodile svakodnevnih aktivnosti kako bi se mogao sjećati i spominjati Uzvišenog Allaha sa srcem, prisutnog duha i skrušeno, i tokom dana i noći razmišljati o blagodatima Uzvišenog, a sve to po uputi šejha koji je spoznao Allaha Uzvišenog. *Halvet* ima uzvišene ciljeve, a to može osjetiti samo onaj ko osjeća slast u osamljivanju i ko uspije ubrati plod toga osamljivanja.

U romanu, tokom spomenute diskusije između šejha i njegovog sljedbenika, uslijedilo je pitanje o *zuhdu*, na koje im je šejh Hadži Bektaš Veli odgovorio ovako: „*Zuhd u tesavvufu znači držati se podalje od stvari vezanih za dunjaluk koje nam nisu potrebne na Ahiretu i svega u vezi s dunjalukom. Posebno se ne treba vezati za imovinu, slavu, moć da bi smo uspjeli pobjeći od ovozemaljskih blagodati potrebno je da skrasimo unutar Njegove velike ljubavi.*“²¹

¹⁹Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 240.

²⁰„İşitim ki bunu için de arada sırada karanlık bir hücreye çekilip, kırk gün çok az bir yemek ve suyla yetinip vaktinizi dua etmekle geçirmişsiniz?“ „Dogrudur. Bu soyledinin ismi, 'Halvete girmektir. Vakti zamanı geldiğinde her mürit, halvet zekini yaşayacaktır. Bir müridinin kaç gün, nasıl, ne şekilde bir halvete gireceği, velisi tarafından ayarlanır.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 100.

²¹„Tesavvufta zuhd : İnsanın ahiretine gerekmeyen, her türlü dünya işinden, maddi manada dünya işlerinden, alakalarından uzak durmaktır. Özellikle mal mülk, şöhret, kudret sevdasına hiç bulaşmamaktır. Dünya nimetlerinden kaçabilmek için O'nun sevgisine sığınmamız lazım.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 219.

Takvo tumačenje pojma *zuhd* Hadži Bektaša Velija ima poseban značaj u periodu u kom se odvija radnja romana. Naime, karakteristično za doba u kojem je živio Hadži Bektaš Veli, jeste da su brojni siromašni ljudi u njegovom okruženju bili potlačeni. S druge strane, u romanu su opisani bogati koji nisu imali vjere jer im je njihovo bogatstvo bilo sve, anisu se obazirali na one koji su bili u potrebi. Jedan od ciljeva izgradnje tekije jeste bio i taj da se pomogne siromašnima. Hadži Bektaš Veli je muridima objašnjavao da je istinsko bogatstvo bogatstvo duše. Da je najveći stepen koji su spoznale sufije, zapravo to bogatstvo duše, a oni su ga postizali tako što dunjaluku nisu pridavali važnost, jer se ljubav prema Uzvišenom Stvoritelju, i Poslaniku a.s. postiže jedino zuhdom na ovom svijetu.

Temu o *zuhdu* Hadži Bektaš Veli je završio riječima: „*Na putu, naši putnici čak i da posjeduju veliko bogatstvo, siromašni su jer ne žude za ovozemaljskim prolaznostima; kada bi im šejh naredio, u jednom trenu bi sve što imaju ostavili i ne bi se više nikad okrenuli za tim. Ne zaboravite da je Poslanik a.s. riječima: „Hvalim se sa svojim siromaaštvom“, zapravo mislio na to siromaštvo.*“²²

Tema smrti također se susreće u diskusijama glavnog lika i njegovih sljedbenika. Kao i u većini književnih djela u kojima se nalazi tema tesavvufa, i ovdje se smrt opisuje kao blagodat.

Hadži Bekatš Veli je muridima smrt predstavio na sljedeći način: „*Ako budeš radio ono što je Allah dž.š. rekao da se radi i ako se budeš klonio njegovih zabrana, nema potrebe u tom slučaju bojati se smrti, dobro znaj da ćeš tada otići na svijet koji je mnogo ljepši od ovoga na kojem se sad nalaziš. I to je tako uglavnom. Zapravo postoje dvije vrste smrti zato što u nekih umire srce a u nekih tijelo. U onih kojih je srce mrtvo oni nisu imali mira ni na ovom svijetu, šejtan ih je obuzeo. Očigledno ja da ovakve čeka loš kraj a onih u kojih je mrtvo tijelo a srca nisu , to su ašici (zaljubljeni), mu'mini. Očito je da je njihov kraj lijep. Nikada ne mislite da su oni koji su poginuli za svoju*

²² „*Hacı Bektaş tekrarladi: “Yolda, yolcularımızın büyük servetleri bile olsa fakirdirler çünkü onların dünya malında mülkünde gözleri yoktur, eğer mesela velileri emretse bir çürpıda her şeylerini bırakır, bir daha dönüp ve arkalarına bakmazlar. Unutmayın, sevgili Peygamberimiz de 'Kendi fakirliğimle ovunurum' demişti, kastettiği bu fakirlikti “, Hacı Bektaş Veli, str. 43.*

vjeru i domovinu mrtvi, oni su kod Gospodara na posebnom položaju. Oni će biti nagrađeni posebnom nagradom.“²³

Ovakvi stavovi o smrti Hadži Bektaša Velija u romanu u skladu su sa općim tassavuskim pogledima na fenomen smrti jer za sufije, smrt nije puka promjena, to je „prijelaz preko praga“. Kada ga pređemo, pružit će nam se još jedna prilika da se probudimo. Na isti način, život nam nudi pregršt mogućnosti i prilika, i ako ih iskoristimo, vratit će nam se svijest o onome što u biti jesmo.²⁴

5.4.2. Stepeni tarikata

U romanu se često tematiziraju i određeni stepeni na duhovnom putu sufija, stoga će u ovom poglavlju biti obrađeni neki od stepena tarikata, a jedan od stepena je *tevba*.

*Tevbu treba učiniti tako da bude primljena, jer tevba je zapravo pokajanje.*²⁵

Tim riječima je Hadži Bektaš Veli započeo svoje predavnje na temu pokajanja (tevbe), te ga nastavio objašnjavajući da je pokajanjeobaveza za svaki grijeh. *Tevba* je prvi stepen, a to je svijest da je učinjena greška i čvrsta odluka o napuštanjugrijeha zauvijek. Prema Hadži Baktašu Veliju *tevbu* treba da prati mnogo traženja oprosta duboko u noći, i u svakom dijelu dana, jer je to podsjećanje na istinsku pobožnost kao i na to da su ljudi manjkavi spram Gospodara, pa je to znak priznavanja, obožavanja Njega i svjedočenja da je On Gospodar. Hadži Bektaš Veli završio je temu o tevbi riječima: „*U tom slučaju odmah požurite ka Allahu dž.š. (ostavite nevjerovanje), povjerujte. Ne gubite nadu u Allahovu milost.*“²⁶

²³ „Eğer Yuce Allah'ın yap dediğini yapar, yapma dediğini asla yapmazsan, ölümden korkacak bir şey yoktur, iyi bil ki o zaman, buradakinden çok daha güzel bir dünyaya gideceksin demektir. Genel olarak bu böyledir. Aslında ölüm iki turludur çünkü bazılarının gönlü bazılarının teni ölüdür. Gönlü ölenlerin bu dünyada da rahatları yoktur, şeytan onları ele geçirmiştir. Bunları bekleyen kötü son bellidir. Hayatta tenleri ölüp de gönülleri ölmeyenler aşıklardır, müminlerdir. Bunların güzel sonları da bellidir. Ancak sakın sakın dinleri ve vatanları uğruna şehit edilenleri, asla ölü sanmayın, onlar Yuce Allah katında diridirler, Cennet meyvelerinden rızıklanırlar.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 204.

²⁴ James Fadiman & Robert Frager, *Mudrost sufija*, Libris, Sarajevo, 2008, str. 262.

²⁵ „Tövbeyi öyle yapmak gerekir ki fayda getirsin. Çünkü tövbe etmek pişmanlıktır.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 118.

²⁶ „O halde hemen Allah'a kaçın (küfrü bırakıp) imana gelin. Allah'ın rahmetinden umit kesmeyin.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 122.

U svim romanima autorice Emine İřinsu, tema tevbe zauzima posebno važno mjesto. S obzirom da su svi glavni likovi romana autorice koji su bili vodilja muridima i sami bili muridi, insistirali su na tevbi kako bi se oćistili od grijeha pa onda nastavili svoje putovanje.

Joř jedan od stepena tarikata jeste *hizmet* (*služenje drugima*). Poslanik a.s. je rekao: „*Ko bude ćinio hizmet pronaći će himet.*“²⁷

Hadži Bektař Veli je opisivao *hizmet* kao vaŹan dio tesavvufa. Za izgradnju tekije su bili potrebni ljudi koji su uložili svoje slobodno vrijeme, kako bi pomogli njenu izgradnju: „Bili bogati ili siromařni, u konaćnici svi smo ljudi“, tako je govorio Hadži Bektař Veli. U romanu je posvećena posebna paŹnja o *hizmetu* i dunjaluku. Naime, glavni lik u romanu često stavlja akcenat na teŹenje ka ahiretu, pomaganju ljudima, a ne na čeŹnju za dunjalukom.

Sam sufija je konstantno predan *hizmetu*. On ga ćini prema svim Źivim bićima. Nastoji da bude na raspolaganju koliko je više moguće, a najviše se trudi da bude na *hizmetu* Uzvišenom Gospodaru ka ćijem zadovoljstvu koraća.

5.4.3. Zikr

Pojam *zikra*, odnosno spominjanja Boga u sufijskoj praksi također se tematizira u romanu. Prilikom diskusije sa řejhom jednaŹena, njegova sljedbenica je upitala: „*Dok obavljamo kućne poslove kao řto su veř, hrana, usisavanje, da li moŹemo u isto vrijeme zikriti izgovarajući 'Allah, Allah'?*“

Hadži Bektař koji je bio zadovoljan pitanjem Źene, blago se nasmijeřio i rekao : „*Dok se radi bilo koja vrsta mubah poslova (religijski neutralna vrsta poslova), sa ili bez abdesta je moguće zikriti, doviti, tevbu ćiniti.*“²⁸

Hadži Bektař Veli u ovom dijelu romana posvećuje posebnu paŹnju Źenskoj populaciji i njima specifićnim problemima. Naime, kada je u pitanju zikr u pokretu s

²⁷ „Nitekim Hazreti Peygamber řöyle buyuruyor, 'Hizmet eden kimse himmet bulur'. “, *Hacı Bektaş Veli*, str. 122.

²⁸ „Bir bařka hanım mürüt: 'Hunkarım', dedi: 'ev halleri malüm, çamařırdı, yemektı, süpürgeydi derken, aynı zamanda 'Allah, Allah' zikri de yapılabilir mi?' Hanımların da soru sormalarından memnun olan Hacı Bektaş; hafıfçe gülümsedi; 'Her çeřit mubah iř yaparken, abdestli veya abdestsiz olarak zikir yapmak, dua etmek, tovbe etmek mümkündür.' “, *Hacı Bektaş Veli*, str. 73.

obzirom da su i žene bile sastavni dio džemata koji čini zikr, a da zbog prirode svojih obaveza nisu uvijek imale vremena da sjede i obavljaju zikr, dozvoljeno im je da dok recimo obavljaju neke kućne poslove da zikre.

Riječ „zikr“ ima više značenja. U najviše tekstova pod riječju zikr misli se na spominjanje Allaha dž.š..

Stav o zikru koji se susreće u romanu utemeljen je i na osnovnim izvorima islama. Naime, zikr je osnov svakog stupnja duhovnog uzdizanja i njegovo pravilo na kojem se taj mekan(stepen) gradi, kao što se jedan zid može zidati na svom temelju, ili kao što strop stoji na zidovima (zgrade). Tako jeste, jer dokle god se jedan rob Božiji ne probudi iz svoje nemarnosti, nije moguće da on prođe ove stanice na putu koji će ga odvesti do spoznaje Allaha Uzvišenoga radi čega je čovjek i stvoren, jer Allah dželle šanuhu kaže: „*Ja nisam stvorio ni džinne ni ljude, ni za što drugo nego da Me obožavaju!*“²⁹

Također i teorijski izvori o sufizmu zastupaju istovjetne stavove o zikru. Prema njima čovjek se ne može probuditi (iz svog duhovnog mrtvila) osim pomoću zikra, jer je njegovo zanemarivanje ustvari san, spavanje srca ili njegovo umiranje. Život sufija je kao život meleka, jer sufije praktikuju mnogo spominjanje i sjećanje na svoga Gospodara koji je Slavan i Uzvišen, jer u njihova srca ne ulazi misao o ovom svijetu niti ih ovaj svijet odvaja od njihovog Voljenoga. Sjedeći (družeci se) sa svojim Gospodarom (spominjući Ga), oni zaboravljaju sebe i odsutni su od svega što drugoga osim Njega i oni su zaljubljeni u ono što nalaze u zikru.³⁰

Sufija se sjeća i spominje svog Gospodara u svako vrijeme i u tome nalazi smirenje svog srca i uzdizanje svog duha, jer on u tom trenutku uživa u druženju sa svojim Gospodarom. Onaj koji je spoznao Allaha Uzvišenog, ustrajan je u vršenju zikra i on svoje srce okreće od ovodunjalučkih problema i koristi koje su prolazne, pa sa njim upravlja i vodi ga Uzvišeni Allah.

²⁹ Kur'an, 51:56, preveo Besim Korkut, Svjetlost, Sarajevo, 1987.

³⁰ Abdul – Kadir 'Isa, *Istine o tesavvufu*, Odbor Islamske zajednice Tuzla, Tuzla, 1998, str. 104.

Zikr je jedan od sastavnih dijelova tesavvufa koji proističe iz onoga što nam Kur'an Časni govori. *Zikir* zapravo znači sjećati se Boga u svakom trenutku, spominjati ga srcem i umom.³¹

U romanu sastavni dio svih razgovora i predavanja jeste zikr jer s njim su upravo započinjali. Zikr se obavljao u kući, u tekiji, i pojedinačno, kao i kolektivno. Toliko je zikr postao sastavni dio života stanovnika Sulucakarahoyuk, da se o njemu nije mnogo ni govorilo, osim što ih je na početku Hadži Bektaš Veli uputio o važnosti zikra, te su ga svi oni prihvatili i primjenjivali.

5.5. Maarifet

Duhovni put sufije koji podrazumijeva unutrašnji osjećaj koji vodi čovjeka ka sazrijevanju, srce koje samo dobro vidi, razum, istraživanje, prirodu te Kur'an Časni kao osnovu svega toga, zapravo vodi čovjeka do istinske spoznaje Gospodara a to je *maarifet* (*istinska spoznaja Allaha dž.š.*). Da bi se došlo do marifeta, potrebno je prvo proći sve prethodne stepene. Zbog toga je Hadži Bektaš Veli svoj život uređivao prema načelima Kur'ana jer je u Kur'anu opisano sve ono što pomaže čovjeku da spozna Gospodara.

Jedan događaj u romanu opisuje duhovni put sufije te zapravo, potkrepljuje ideju da se *aşk* samo može doživjeti, i da se to postiže ukoliko prije toga očistimo srce od dunjaluka: “*Kadıncık je bila na putu ka Bogu. Putu koji ce je udaljiti od ovozemaljskih prolaznosti, putu na kojem ce očistiti svoje srce te postati prvi murid Hadži Bektaša. Prilikom davanja bejata (zakletva na vjernost) osjetila je nešto sto nikada ranije nije osjetila, i u trenu kada je došla sebi, zapitala se da li je bila u zanosu par minuta ili par sati.*“

Turski autor Serdar Odacı navodi sljedeće smjernice koje su bile vodilja Hadži Bektaša Velija ka Božijem zadovoljstvu: približiti se Bogu, popravljati naše ponašanje,

³¹<https://edebiyatvesanatakademisi.com/tasavvuf-edebiyati-asik-ve-divan/onemli-tasavvufi-terimler/19611>, zadnja posjeta 10.9.2019.

biti dobar, pravedan, vrijedan, voljeti sva Božija bića, zanemarivati prolaznost dunjaluka.³² U samom romanu glavni lik se na ta pitanja osvrće sljedećim riječima:

*Ako poredamo najvažnije stvari na ovom svijetu, poslije ljubavi dolazi znanje, koliko god da znaš opet je ostalo mnogo toga što ne znaš.*³³

Pored unutrašnjeg sazrijevanja, u romanu se stavlja akcenat i na konstantno učenje i izučavanje. Sama autorica za sebe kaže da konstantno sazrijeva i uči nove stvari vezane za tesavvuf, i da shodno svome duhovnom sazrijevanju može da piše romane koji sadrže tesavvufske teme. Ljudi, zbog svoje umišljenosti kada savladaju određenu oblast znanja, kažu da nema potrebe da više uče, da sad sve znaju. Čovjek može savladati jednu oblast znanja, ali to ne znači da poznaje druge znanstvene oblasti. Dozvoljeno nam je izučavati razne vrste znanosti. Prema idejama koje Hadži Bektaš Veli promovira u romanu jednom sufiji njegova vjera mora biti na prvom mjestu, te ne smije zbog želje za slavom protračiti život u ime novca, vlasti.

Važnost učenja na duhovnom putu sufije Hadži Bektaš Veli u romanu obrazlaže sljedećim riječima: *"Koristiti razum je zadatak čovjeka. U tom slučaju trebamo znati da moramo učiti do kraja života - i to ne samo stvari koje su vezane za vjeru, nego trebamo izučavati i ostale stvari. Budite sigurni da ćemo tada bolje poznavati značenje ajeta iz Kur'ana."*³⁴

Hadži Bektaš Veli u romanu opisan je kao sufija koji se, kao u svemu ostalom, i u odnosu prema prirodi vodio osnovnim izvorima islama Kur'anom i sunnetom Poslanika a.s., te kada mu je postavljeno pitanje o prirodi, rekao je sljedeće: *„Kao što znate, stvoreni smo od zemlje, i zato trebamo preuzeti odgovornost koja dolazi od te zemlje. Zašto?... Zato što nam zemlja uvijek daje, ali i mi trebamo da zadovoljimo njene potrebe, trebamo da joj pomažemo baš kao da pomažemo živom biću, jer je i ona živa;*

³²<https://docplayer.biz.tr/51574720-Emine-isinsu-nun-haci-bektas-veli-romaninda-bektasilik-algisi.html>, zadnja posjeta 28.8.2019.

³³ „Şu dünyada en kıymetlileri sıraya koyarsak, aşktan sonra bilgi gelir evladım, ne kadar bilgilensen, yine de öğrenmediğin pek çok şey kalır.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 158.

³⁴ „Bu akıllı kullanmak insanın görevidir. O halde son nefesimize kadar öğrenmek, bilmek zorundayız. Sadece dini konuları değil ,diğerleri da öğrenmek lazim. Kur'an'ın anlamı bizlere daha çok açılacaktır, emin olun...“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 64.

*rađa se u proljeće, u ljeto nam daje plodove, a zimi umire. U tom slučaju je potrebno da je zalijevamo i đubrimo.,*³⁵

Pitanje odnosa čovjeka prema prirodi u današnjem vremenu više je nego aktuelno, te o njemu govore brojni tekstovi iz oblasti islamskih nauka. Navodi se da je priroda područje u kojem smo zatečeni, htjeli ili ne htjeli moramo dijeliti sudbinu sa prirodom. Sudbina prirode je i naša sudbina, a opet, naša sudbina je i sudbina prirode. Priroda je u nama, i mi smo u njoj, ona je ispred nas, i mi smo ispred nje.³⁶

U islamskim izvorima priroda je definirana kao unutrašnja zbiljnost koja živi. Stoga je treba oslušivati, poštovati, čitati njene simbole, priglititi je uz svoje srce, i slušati njen glas. Sama činjenica da se na više mjesta spominje i u Kur'anu, da je drvo simbol koji je prisutan kada se spominje i prvi čovjek na Zemlji, dovoljno nam govori o njenoj važnosti.

U romanu, Hadži Bektaš Veli u svojim predavanjima dotiče se često pitanja srca, te kaže: *"Srce je sultan svjetova, dio čovjeka u koji gledamo i za koji se zanimamo. Između srca i Gospodara nema zastora"*.³⁷ Insistiranje Hadži Bektaša Velija je bilo da se čistim srcem samo dobro vidi. Da se lijepe stvari vide ako je srce čisto. Govorio je muridima da očiste srca, kako bi mogli biti na usluzi ljudima, kako bi kroz svoje srce mogli sve posmatrati kroz prizmu dobra.

Za obavljanje svega potrebno nam je srce. Jer u srcu se razvija osjećaj koji imamo kako prema drugim bićima, tako i prirodi. Neke sufije kažu da svi ljudski kvaliteti imaju svoje ibadete. Ibadet srca je spoznaja Allah dž.š.. Ibadet razuma je razmišljanje. Srce je jedino sposobno spoznati Uzvišenog Allaha dž.š. Na putu spoznaje sufija prolazi iz stanja u stanje, sve dok se ne doživi spoznaja Uzvišenog Gospodara. Takvi stavovi Hadži Bektaša Velija, ali i drugih tesavvufskih autoriteta temelje se na Božijoj Objavi kao osnovnom izvoru islama gdje se kaže:

³⁵ „Bildiginiz gibi topraktan yaratıldık, o halde topraktan gelmenin sorumluluğunu da uzerimize almaliyiz. Neden?... Çünkü, toprak daimi vericidir, lakin bizim de onun ihtiyaclarını karşilamamız, ona tıpkı bir canlıya yardım eder gibi yardım etmemiz gerekir çünkü o da canlıdır; ilkbaharda doğar, yazları verir ve kışın olur. O halde gerektiğinde sulamak, gerektiğinde gübrelemek, lazımdır.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 132.

³⁶ Fejzulah Hadžibajrić, „Zikr i irşad“, U: Mustafa Cerić, *Tesawwuf, islamska mistika*, Islamska zajednica Zagreb, Zagreb, 1989, str. 118.

³⁷ „Gönül alemlerin padişahi, yani insanda baktığı, ilgilendiği yerdir. Gönülle O'nun arasında perde yoktur.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 159.

„Knjiga, koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o ajetima njezinim razmislili i da bi oni koji su razumom obdareni pouku primili.“³⁸

Kur'an je knjiga koja čovjeka, između ostalog oslovljava kao biće koje razmišlja pozivajući ga da predano i kontinuirano misli i razmišlja o sebi, Stvoritelju, svijetu, prirodnim fenomenima, povijesnim događajima, sudbinama drevnih naroda, društvenim procesima i životu općenito. Kur'an dakle uvažava čovjeka kao misleće biće i priznaje mu status nadmoćnosti u odnosu na ostala bića zato što posjeduje dragocijeni dar razuma iz koga proizilazi i pojam odgovornosti. Otuda u Kur'anu nalazimo mnogobrojne pozive čovjeku na razmišljanje, tj. pozive da se dar razuma odgovorno iskoristi i upotrijebi na najbolji i najispravniji način. U prethodno navedenom ajetu uočava se da je cilj objavljivanja Blagoslovljenog Kur'ana, razmišljanje o njegovim ajetima i porukama koje iz njih proizilaze. Prema tome, mišljenje ili razmišljanje jeste sredstvo koje vodi do ispravnog razumijevanja Kur'anskih ajeta kao i njihove ispravne primjene u svakodnevnom životu.³⁹

5.6. Aşk

*Doživimo ljubav kako bismo mogli doživjeti ašk. Put aška dolazi onda kada naučimo voljeti.*⁴⁰

U romanu *Hadži Bektaš Veli*, ljubav prema Bogu je tema koja zauzima važno mjesto. Hadži Bektaš Veli je muridima objašnjavao da sve što rade trebaju raditi samo da bi postigli Njegovu ljubav. Da bi On bio zadovoljan s njima, svaki njihov lijep postupak treba da bude iz ljubavi prema Uzvišenom Bogu. Tek kada budu tako postupali, onda će postići svoj konačni cilj.

Turski autor Serdar Odacı u svojoj analizi romana Emine Işınsu navodi kako je Hadži Bektaš Veli smatrao poklonom to što može prema svakome osjetiti ljubav, i

³⁸Kur'an, 38:29, preveo Besim Korkut, Svjetlost, Sarajevo, 1987.

³⁹Almir Fatić, *Najljepši savjeti za život*, Biljeg, Sarajevo, 2012, str. 130.

⁴⁰*Sevgiyi yaşayabilelim ki ondan aşka ulaşabilmek mümkün olsun. Aşkın yolu da sevgiyi öğrenmekten geçer.*“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 25.

prenijeti je na druge. Lijepi postupci prema drugima, ponašanje, činjenje dobrih djela a sve iz ljubavi prema Bogu su vrline na kojima je Hadži Bektaš insistirao.⁴¹

Pojam ljubav je prisutan u svakom periodu književnosti. Kroz određene periode ljubav se različito manifestirala, te je u predislamskom periodu imala drugačiju percepciju. Kada su pjesnici počeli da pišu poeziju religijskog karaktera, ljubav se manifestovala kroz prizmu vjere. U djelima o tesavvufu stihovi o ljubavi su zauzimali važno mjesto, a posebno je ljubav prema Bogu bila u prvom planu. Zaljubljeni mora biti potpuno predan *ašku*, kako bi dostigao Njegovu ljubav. Pjesnici su u pjesmama pokušali opisati tu ljubav, ali su uvijek govorili da je to unutarnji osjećaj koji se budi u zaljubljenom. Čeznuli su za ljubavlju koja će se roditi u njihovom srcu kako bi mogli da stignu do Njega.⁴²

Kad se ljubav nastani u srcu, onda ona izbacila iz njegove dubine ovaj dunjaluk koji je prolazan i materijalan, te nakon toga čovjek živi ugodan i uređen život, tako da ga brige i nevolje ne mogu dotaknuti da bi tugovao i imao razočarenja. Među ljudima postoje razlike koje proizilaze iz njihovih želja, pa jedni žele samo dunjaluk, drugi žele ahiret, a treći žele samo Allaha Uzvišenog. Ljubav je prirodno osjećanje čiste duše, koje potiče dušu da shvati njenu bitu i želju da spozna Stvoritelja. To znači da zaljubljeni život vide samo kao ljubav prema Allahu i pridržavanje Njegovih odredbi i zabrana, jer ako neko nekog voli iskreno, on onda sluša i Njegove zahtjeve, poruke i zabrane. Ljubav prema Stvoritelju se povećava kad god se povećava iman, vjerovanje. Najuzvišeniji i najskuplji plod koji ubere zaljubljeni, jeste uzajamna ljubav. On voli Uzvišenog, a i Uzvišeni njega voli.⁴³

U romanu se akcenat stavlja na šejha koji je vodič svojim muridima na putu ljubavi. Šejh koji vodi murida na tom putu prema svojim mjerilima mu zadaje zadatke. Išinsu je temu putovanja ka Bogu u tesavvufu čitateljima objasnila na veoma jednostavan način.⁴⁴

⁴¹<https://docplayer.biz.tr/51574720-Emine-isinsu-nun-haci-bektas-veli-romaninda-bektasilik-algisi.html>, zadnja posjeta 8.9.2019.

⁴²<http://www.yazarperest.com/edebiyatta-ask-nedir/>, zadnja posjeta 10.9.2019

⁴³ Abdul – Kadir 'Isa, *Istine o tesavvufu*, Odbor Islamske zajednice Tuzla, Tuzla, 1998, str. 227.

⁴⁴<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/13155?locale-attribute=en>, zadnja posjeta 30.9.2019.

5.7. Osnove vjerovanja

5.7.1. Iman

Među islamskim temama koje su obrađene u romanu susreću se pojmovi koji se tiču osnova vjerovanja. Lik Hadži Bektaša Velijao imanukaže sljedeće: „*Iman je iznad pameti. Ako nema pameti, nema ni imana.*“⁴⁵

Iman je u romanu opisan u sedmom poglavlju riječju potvrda čime želi reći da svaku vjersku istinu čvrsto, bez imalo sumnje, srcem vjerovati, jezikom potvrditi i djelom iskazati. Pojam imana je temelj islamskog vjerovanja – čvrsto vjerovati da je Allah, dž.š., Jedan i da je Muhammed, a.s., Njegov rob i Poslanik kojeg je poslao da ljude usmjeri na pravi put. Prvi uvjet za ulazak u vjeru islam je izgovoriti *kelime-išehadet* (potvrda da je Allah Jedan i da je Muhammed a.s. Njegov rob i Poslanik). Iman je stanje srca i svijesti.

U romanu *Hadži Bektaš Veli* pitanje imana susreće se u raspravama šejha i njegovih sljedbenika. Prilikom jedne od takvih diskusija jedan starac je upitao: „*U našem selu jedon je efendija rekao sljedeće: 'Ne postoji ništa drugo osim Allaha', nešto u tom smislu, ali ja baš i nisam razumio, pa možete li vi objasniti?*“

Hadži Bektaš: „*To je 'vahdeti vudžud', vudžud znači jedinstvo, tako se može prevesti. Vudžud je jedno od svojstava Uzvišenog Boga u smislu da Allah ima i postoji. Potrebno je znati da to postojanje nije postojanje koje mi vidimo svojim očima. Stvarno postojanje ili egzistencija je skrivena od našeg vida.*“⁴⁶

Kroz poglavlja romana se konstantno stavlja akcenat na bezuvjetno vjerovanje u postojanje Boga koji je sve stvorio, i kome ćemo se svi vratiti, a sto je ujedno i vjerovanje same autorice romana.

⁴⁵„*Iman akıl üzeredir. Akıl olmayınca iman da gider.*“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 160.

⁴⁶ „*Yaşlı biri; 'Hunkarım', dedi, geçenlerde bizim köyde geçen bir Hoca Efendi; 'Yalnız Allah vardır, başka bir şey yoktur..' dedi, bir şeyler de anlattı ama pek anlayamadım, siz söyler misiniz, bu mesele nedir?*

Hacı Bektaş; 'Bu soylenenene, 'vahdetivucut' derler, vucut birliği anlamına gelir, şöyle izah etmek mümkün.“, *Hacı Bektaş Veli*, str. 157.

5.7.2. Bismilla

U romanu se susreće epizoda koja govori o jednom stanovniku sela Sulucakarahoyuk, koji je bio veoma bogat i nadmen, i vjerovao je samo u sebe.

Međutim, kada se razbolio sav njegov imetak, svi njegovi konji, ništa što je posjedovao nije mu moglo pomoći. Hadži Bektaš Veli ga je posjetio i rekao mu da se uzda u Boga i da ne gubi nadu u Božiju milost, te mu je dao savjete o tome kako može biti koristan čak i ako je vezan za bolesnički krevet. Nakon razgovora sa Hadži Bektašom Velijem, čovjek je počeo drugačije gledati na stvari, pouzdao se u Boga, i njegov život je dobio smisao. Ovaj događaj je bitan jer se u njemu govori o važnosti lijepih imena Uzvišenog Boga a koji se zapravo nalaze u Bismilli. To su dva imena koja u prevodu imaju značenje Milostivi (Rahman) i Samilosni (Rahim). Ono što je Hadži Bektaš Veli želio poručiti tom čovjeku jeste da nam samo preostaje nada u Njegovu Milost i da nam samo On svojom Milošću može otkloniti sve naše probleme.

Hadži Bektaš Veli je svoj život uredio prema pravilima Kur'ana. Znanje je također crpio iz Kur'anskih pouka. Sa svojom suprugom je na jednom od predavanja razgovarao o *Bismilli*.⁴⁷ Također je naglasio i važnost imena Božijih Rahman i Rahim koji se nalaze kako unutar Bismille, tako i unutar Fatihe.⁴⁸

Bilsmilla zauzima veoma važno mjesto u turskoj književnosti i pisanoj kulturi uopće. Pisma sultana započinjala su sa Bismillom. Naime, običaj u islamskim društvima je da prije nego bilo šta kažemo, trebamo prvo napisati ili izreći Bismillu. I u romanu je istaknuta važnost Bismille. Da bi Hadži Bektaš Veli objasnio Bismillu, citirao je ajet iz Kur'ana.

Gospodar je svome poslaniku rekao sljedeće: *„O Muhammede, sve što ima u četiri knjige koje su spuštene s neba, sabrao sam, i stavio unutar Fatihe. Sta što ima u Fatihi, sabrao sam i stavio unutar Bismille. Ako neko iz tvog ummeta barem jednom sa*

⁴⁷Bismilla je zajednički naziv za izraz „U ime Boga“, što je konsekracijski izraz u islamu.

⁴⁸[https://docplayer.biz.tr/51574720-Emine-isinsu-nun-haci-bektas-veli-romaninda-bektasilik-
algisi.html](https://docplayer.biz.tr/51574720-Emine-isinsu-nun-haci-bektas-veli-romaninda-bektasilik-algisi.html), zadnja posjeta 10.9.2019.

vjetovanjem prouči Bismillu, imat će nagradu kao da čita Tevrat, Indžil, Zebur i Kur'an. I opet ću im upisati nagradu kao da su klanjali namaz.“⁴⁹

Bismilla je skraćena izraza "Bismillahir-rahmanir-rahim".⁵⁰ Spominjući Božije ime početi svaki posao, znači početi ovim Uzvišenim imenom. On je Stvoritelj, mnogo prašta, Dobročinitelj je i nagrađuje Svojim nagradama. Smisao Bismille koju nam je Uzvišeni poklonio jeste da On čuva i oprašta, da nagrađuje, a obuhvaćen je u značenju imena Rahman i Rahim. Svakom muslimanu je velika dužnost spominjući Božije ime započeti sve poslove. Njegova prva rečenica se sastoji od Bismille, koja govori o Allahu dž.š.

Bismilla se sastoji od riječi Rahman i Rahim. Allah Uzvišeni sebe opisuje svojstvima Rahman i Rahim. To su dva imena izvedena iz riječi „rahmet“ – milost, samilost. Milost podrazumijeva nekoga kome se smilovalo, onog koji je u potrebi. Potpuna milost je prosipanje dobra potrebnima i Njegova želja brige za njima. Opća milost obuhvata i zaslužne i nezaslužne, a milost Allahova je i potpuna i opća.

Pjesnici su se uvijek oslanjali na Milost Božiju. Sebe su smatrali bezvrijednim, te je u njihovim stihovima uvijek zapomaganje i preklinjanje Boga za milost zauzimalo važno mjesto. U romanu se Rahman i Rahim, kao svojstva Božija spominju u opisivanju Božije Velikodušnosti.

Autorica je s razlogom odabrala spominjanje imena Rahman i Rahim u romanu. Kao osoba čija se ideologija veže za tesavvuf, ona je smatrala da uspjeh čovjeka bez Boga ne može biti zagarantovan. Uvijek se vodila mišlju da Bog iz svoje milosti koja je neograničena prašta naše greške, podiže nas kada posustanemo, vodi nas ka uspjehu.

Emine Işinsu je autorica koja je već sa svojim prvim objavljenim romanima na temu tesavvufa, osvojila srca čitatelja. Počela je sa romanima o Yunus Emreu, Hadži Bayram Veliju, a krunisala karijeru sa romanom *Hadži Bektaš Veli*. Emine Işinsu je u jednom od svojih intervjuja izjavila sljedeće: „Od svog djetinjstva sam zahvaljujući

⁴⁹ „Yuce Allah elçisine şöyle dedi: „' Ey Muhammed' ; gökten inen dört kitapta ne varsa, hepsini toplayıp, Fatiha'nın içine koydum. Fatiha'da ne varsa, hepsini toplayıp, Besmele'nin içine koydum. Senin ummetinden biri bir kez, doğu bir inançla 'Bismillahirrahmanirrahim' derse Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an'ı okumuşcasına sevap kazanır. Ve yine bunlara namaz kılmış gibi sevap yazarım.“ , *Hacı Bektaş Veli*, str. 176.

⁵⁰U ime Boga Milostivog Samilosnog!

majci pokazivala interesovanje za tesavvuf. Ovo interesovanje me je dovelo do toga da sam uspjela izdati roman *Yunus Emre*. Nakon ovog romana ljubav i interesovanje ka tesavvufu se mnogo više povećalo. Moja mišljenja, propitivanja, istraživanja vezana za tesavvuf dovela su me do mojih drugih romana koji su se našli na policama zaljubljenika u tesavvuf.“⁵¹

Emine Işinsu je objavljivala radove u različitim novinama. S obzirom da je u djetinjstvu imala priliku da se susretne sa idejom tesavvufa, njen životni put kao autorice je dobrim dijelom praćen opisivanju, propitivanju, i istraživanju o tesavvufu. U svojim tekstovima kao i romanima opisivala je značajne vjerske ličnosti, način njihovog života, nadnaravne moći koje su posjedovali, kao i ideologije koje su zastupali.

Işinsu je svojim radovima željela posebno mladoj publici prenijeti vrijednosti i ideje tesavvufa, koje su po njenom mišljenju smjernice za uređenje zdravog načina života. Jedan od tih romana je i roman o Hadži Bektaš Veliju, koji je osvojio srca čitalaca s obzirom da se radi o ličnosti veoma važnoj za tursku književnost. Işinsu je ovim romanom zaokružila svoje znanje, propitivanja, istraživanja kao i svoje lične osjećaje prema tesavvufu. A Autori najbolje iznose djela onda kada ih doživljavaju.

⁵¹<http://ulkucubellek.com/emine-isinsunun-tasavvufi-romanlari-hayati-bice/> , zadnja posjeta 20.9.2019

6. Zaključak

Kroz ovaj magistarski rad sam nastojala analizirati elemente tesavvufa koji su prisutni u romanu *Hadži Bektaš Veli*, autorice Emine Işinsu. Ono što je važno napomenuti jeste da su oni prije svega predstavljeni s aspekta bekašijskog tarikata, čiji je osnivač sam Hadži Bektaš Veli.

U samom romanu *Hadži Bektaš Veli* se govori o vjeri, vjerskim propisima, naredbama, zabranama, kako dobrim tako i lošim osobinama čovjeka. Sam čovjek je živo biće i kao takav ima različite potrebe. Žudi za različitim stvarima i svoj život troši shodno svojim željama i zahtjevima.

S obzirom da je roman religijskog karaktera, te da su u romanu opisani elementi tesavvufa, teško je bilo pronaći radove koji se odnose konkretno na sam roman. Elementi tesavvufa kao što su *aşk*, *zuhd*, *halvet* su elementi koji su se više mogli obraditi sa religijskog aspekta u odnosu na sam književni aspekt romana. Izvori vezani za književnu analizu romana *Hadži Bektaš Veli* su jako oskudni, te sam bila prinuđena da se u toku rada pozivam na opće izvore o određenim temama koje su obrađene u romanu.

Bez poznavanja islamskih i tesavvufskih pojmova koji su obrađeni u ovom radu ne bi bilo moguće u potpunosti sagledati roman *Hadži Bektaš Veli*. Autorica Emine Işinsu i sama je svoj život posvetila izučavanju tesavvufa pa se može reći da je i svoj roman koncipirala kako bi čitatelja uputila u to kako treba doživjeti ovaj svijet, čemu se treba nadati na budućem svijetu. Sve te ideje glavni lik romana Hadži Bektaš Veli objašnjava kroz prizmu tesavvufa, uzimajući u obzir da je sufijama konačni cilj Ahiret, odnosno ljubav Božija. Hadži Bektaš Veli uči o skromnosti, pomaganju, zahvalnosti, vjerovanju u pozitivne osobine ljudi, vjerovanju da je Bog Milostiv i da pomaže svoje robove, te da ih neće napustiti.

Roman je poučnog karaktera, gdje je autorica pokušala publici približiti učenje sufijskog autoriteta kakav je Hadži Bektaš Veli. Naime, autorica je nastojala čitaocima približiti njegovu ideologiju, njegova zalaganja, njegove poglede na religiju i svijet. Na osnovu radova drugih autora koji su vezani za sam roman *Hadži Bektaš Veli*, možemo

zaključiti da se u svakom od njih akcentat stavlja na religijski karakter romana. U tim tekstovima se također promišlja suština tesavvufa, način života Hadži Bektaša Velija, kao i njegov veliki utjecaj na svoje neposredno okruženje.

Hadži Bektaš Veli je uredio svoj život znajući zašto je došao na ovaj svijet, koja mu je misija, i na koji način odlazi sa ovog svijeta. Otišao je sa nadom da je uspio ispuniti svoje dužnosti, i nadom da će se sresti sa Onim u čiju ljubav i milost se nadao tokom života na ovome svijetu.

7. Literatura

- Arif, Mehmed, *Bin bir hadis*, preveo: Fuad Subašić, Odbor IZ Bužim, 1991.
- Ebu Hamid, El – Gazali, *Ihja ulumid – din knjiga 1*, preveo: Emir Demir, Connectum, Sarajevo, 2005.
- Fadiman, James & Frager Robert, *Mudrost sufija*, Libris, Sarajevo, 2008.
- Fatić, Almir, *Najljepši savjeti za život*, Biljeg, Sarajevo, 2012.
- Hadžibajrić, Fejzulah, „Zikr i iršad“, U: Mustafa Cerić, Tesawwuf, islamska mistika, Islamska zajednica Zagreb, Zagreb, 1989, str. 151.
- Hafizović, Rešid, *Temeljni tokovi sufizma*, Bemust, sarajevo, 1999.
- 'Isa, Abdul – Kadir, *Istine o tesavvufu*, Odbor Islamske zajednice Tuzla, Tuzla, 1998.
- Klaić, Bratoljub, *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb, 1974.
- Korkut, Besim, *Prijevod Kur'ana*, Svjetlost, Sarajevo, 1987.
- Memić, Jakub, *Izbor Poslanikovih hadisa*, Svjetlost, Sarajevo, 1984.
- Mičijević, Senad, *Nauk Bektašijskog tarikata*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2016.
- Muftić, Teufik, *Arapsko – srpskohrvatski rječnik*, Udruženje Ilmije u SRBIH, Sarajevo, 1973.
- Nametak, Fehim, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti I*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
- Qutb, Sayyid, *U okrilju Kur'ana*, FIN, Sarajevo, 1999.

Internet stranice

- <https://dergipark.org.tr/download/article-file/223260>, zadnja posjeta: 29.8. 2019.
- <http://hbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/1177>, zadnja posjeta: 29. 8. 2019.
- <http://hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/download/1177/1166>, zadnja posjeta 11.9.2019.
- <https://docplayer.biz.tr/51574720-Emine-isinsu-nun-haci-bektas-veli-romaninda-bektasilik-algisi.html>, zadnja posjeta 10.9.2019.
- <https://akademi.nefesyayinevi.com/tasavvufta-sukur-kavrami/>, zadnja posjeta 10.9.2019.
- <http://www.cemalnur.org/contents/detail/tarikat-nedir/638>, zadnja posjeta 11.9.2019.
- <https://edebiyatvesanatakademisi.com/tasavvuf-edebiyati-asik-ve-divan/onemli-tasavvufi-terimler/19611>, zadnja posjeta 11.9.2019.
- <http://www.yazarperest.com/edebiyatta-ask-nedir/>, zadnja posjeta 11.9.2019.
- <https://bastinaobjave.com/uticaj-tesavvufa-na-razvoj-islamske-knjizevnosti/>, zadnja posjeta 19.09.2019.

- <https://millidusunce.com/emine-isinsu-mecmua-dergisi-ozel-sayisinda-iskender-oksuzle-roportaj/>, zadnja posjeta 19.09.2019.
- <https://suskunkslar.blogspot.com/2019/07/emine-isnsu-hac-bektas-veli-roman.html?m=1> , zadnja posjela 20.09.2019.
- <http://ulkucubellek.com/emine-isinsunun-tasavvufi-romanlari-hayati-bice/> , zadnja posjeta 20.9.2019